

महाराष्ट्र राज्य कृषि विद्यापीठ
प्रथम वर्ष सुधारित अभ्यासक्रम सन २०१२
किड व रोग व्यवस्थापन
अभ्यासक्रम

प्रकरण क्रमांक	प्रकरणाचे नांव व तपशिल	तासिका
१	किटकशास्त्र व वनस्पती रोगशास्त्र- व्याख्या व ओळख	१
२	कीड व किटक - व्याख्या , प्रकार (रस शोयणा-या, पाने फळे खाणा-या, खोड पोखरणारी, मुळ पोखरणारी व खाणारी) . किटक जिवणक्रम - अवस्था (अंडी, अळी, कोष, पतंग), किडींचे सर्वेक्षण, प्रादुर्भाव, नुकसाण पातळी, आर्थिक नुकसान, गोगलगाय, सुत्रकृमी - ओळख, नुकसाण, उपाय (भाजीपाला व फळझाडांवरील सुत्रकृमी)	५
३	मुख्य पीकांवरील महत्वाच्या कीडी, त्यांची ओळख , नुकसान व उपाय अ . तृणधान्ये - ज्वारी, बाजरी, गहु, मका, भात ब . कडधान्ये - तुर, हरभरा, मुग, मटकी, उडदि क . तेलविया - सोयाबीन, सुर्यफुल, करडई, एरंडी, भुईमुग, तीळ, जवस ड . तंतुमय पिके - कापूस, अम्बाडी, ज्युट, घायपात, ताग इ . नगदी व इतर पिके - ऊस, कापूस, तंबाखु ई . फळझाडे - आंबा, पेरू, डाळींब, द्राक्ष, केळी, पपई, अंजीर, सिताफळ, चिक्कु, बोर, संत्रा, मोसंबी, लिंबु आवळा, जांबुळ, नारळ, स्ट्रॉबेरी फ . भाजीपाला - वांगी, टोम्याटो, कोबीवर्गीय, वेलवर्गीय, शेंगवर्गीय, कांदा, बटाटा, वाटाणा, भेंडी, मिरची, हळद, आले, लसुन, काकडी, ढोबळी मिरची ड . फुलझाडे - गुलाब, शेवंती, कार्नेशन, जरबेरा, ऑर्कीड, मोगरा, चाफा, झेंडु	११
४	किडनाशके : प्रकार, (आंतरप्रवाही - पोट - स्पर्श - धुरीजन्य), किटकनाशकांचे वर्गीकरण, किटकनाशके , - फायदे - तोटे, किडनाशके - अवशेष - अपाय - उपाय, पिकांची काढणी, प्रतिक्षा कालावधी	२
५	पिकांवरील रोग - (बुरशीजन्य, जिवानुजन्य, विषाणुजन्य) त्यासाठी पोषक हवामान, लक्षणे, हवामानानुसार रोगांच्या संभाव्य सुचना/उपाय	२
६	बुरशीनाशके : जैविक बुरशीनाशकांचा अभ्यास - वर्गीकरण - प्रकार व त्याचा उपयोग, फवारणीचे तंत्रज्ञान व काळजी, कीडनाशकाच्या विषबाधेची लक्षणे - प्रथमोपचार व	४

	उपाय	
७	<p>प्रमुख पिकांचे रोग, लक्षणे व उपाय</p> <p>अ. तृणधान्ये - ज्वारी, बाजरी, गहु, मका, भात</p> <p>ब. कडधान्ये - तुर, हरभरा, मुग, मटकी, उडदि</p> <p>क. तेलविया - सोयाबीन, सुर्यफुल, करडई, एरंडी, भुईमुग, तीळ, जवस</p> <p>ड. तंतुमय पिके - कापूस, अम्बाडी, ज्युट, घायपात, ताग</p> <p>इ. नगदी व इतर पिके - ऊस, कापूस, तंबाखु</p> <p>ई. फळझाडे - आंबा, पेरू, डाळींब, द्राक्ष, केळी, पपई, अंजीर, सिताफळ, चिक्कु, बोर, संत्रा, मोसंबी, लिंबु आवळा, जांबुळ, नारळ, स्ट्रॉबेरी</p> <p>फ. भाजीपाला - वांगी, टोम्याटो, कोबीवर्गीय, वेलवर्गीय, शेंगवर्गीय, कांदा, बटाटा, वाटाणा, भेंडी, मिरची, हळद, आले, लसुन, काकडी, ढोबळी मिरची</p> <p>ड. फुलझाडे - गुलाब, शेवंती, कार्नेशन, जरवेरा, ऑर्कीड, मोगरा, चाफा, झेंडु</p>	११
८	किडनाशके / रोगनाशके फवारणी, हताळणी, साठवणुक, घ्यावयाची काळजी, किडनाशके वापर, शिफारशीप्रमाणे किडनाशके / रोगनाशकांची फवारणीसाठी मात्रा काढणे .	४
९	किडनाशके / रोगनाशके फवारणी यंत्रे प्रकार, भाग, ओळख, निगा व दुरुस्ती	२
१०	जैवीक कीड व रोग व्यवस्थापन - व्याप्ती, महत्व व फायदे, उपयोगी मित्र कीडी	२
११	बीजप्रक्रीया - व्याख्या, उद्देश व प्रकार	१
१२	कीड नियंत्रण पध्दती - फायदे - तोटे, एकात्मिक कीड व्यवस्थापन - व्याख्या संकल्पना उद्देश त्यात अम्लरभुत घटक, संस्कार, विविध पिकांमधील एकात्मिक कीड व्यवस्थापन	४
१३	साठवीलेल्या धान्यावरील मुख्य कीडी, नुकसान व त्यांचे नियंत्रण पध्दती	२
१४	तण नियंत्रण - व्याख्या, वर्गीकरण, फायदे, तोटे, तण नियंत्रणाच्या पध्दती, फायदे - तोटे, एकात्मिक तण व्यवस्थापन, रासायनिक/जैवीक तणनाशके व रासायनिक तणनाशकांचे वर्गीकरण . तणनाशके वापरतांना घ्यावयाची काळजी .	४

प्रथम वर्ष सुधारित अभ्यासक्रम सन २०१२

किड व रोग व्यवस्थापन

प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शिर्षक / प्रात्यक्षिकांचे नांव	तासीका
१.	मुख्य तृण धान्ये, कडधान्ये, फळे, भाजीपाला व फुलझाडे - किडींची ओळख, संग्रह (आकृती रेखाटन) मित्र किडींची ओळख, इ. (आकृती रेखाटन)	२
२	साठवलेल्या धान्यावरील किडी : ओळख संग्रह (आकृती रेखाटन)	२
३	मुख्य पिकांचे रोग, ओळख, संग्रह तृणधान्ये, कडधान्ये, फळझाडे, फुलझाडे, भाजीपाला	२
४	हरितगृहातील पिकांचे रोग व किड ओळख, (प्रकल्पास भेट)	१
५	किटकनाशके व बुरशीनाशके फवारणी यंत्रे उदा . स्प्रेअर व डस्टर, त्यांचे भाग (रेखाटन) उपयोग विविध नोझल पंपांची निगा व दुरुस्ती .	२
६	किडनाशके व बुरशीनाशके फवारणी प्रात्यक्षिके - हेक्टरी औषधांची मात्रा टक्के (%) ठरविणे .	१
७	पिकांवरील रोग व किडींची तीव्रता, संख्या मोजून फवारणीचा निर्णय घेणे	१
८	वनस्पतीजन्य किडनाशके - ५ % निंबोळी अर्क तयार करणे .	१
९	विविध किडनाशके, बुरशीनाशके, जैविक घटक, त्यांचे स्वरूप, प्रकार, ओळख	१
१०	जैविक किडनाशके, बुरशीनाशके त्यांची निर्मिती, वापर व अभ्यास	१
११	एकात्मिक किड व्यवस्थापनामधील वापरण्याचे जैविक घटक, पीक पध्दतीचा अवलंब व यशस्वी प्रकल्पास भेट .	१
१२	एकात्मिक रोग व्यवस्थापनामधील सुत्रांचा अभ्यास	१
१३	तण ओळख, वर्गीकरण, तणांचा संग्रह तयार करणे व तणनासकांची प्रत्यक्ष फवारणी करणे	२
१४	जैविक पध्दतीने गाजर गवत नियंत्रण	१
१५	बोर्डो मिश्रण तयार करणे व त्याचा वापर	१

